

BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO

**VIỆN HÀN LÂM KHOA HỌC
VÀ CÔNG NGHỆ VIỆT NAM**

VIỆN SINH THÁI VÀ TÀI NGUYÊN SINH VẬT

=====***=====

PHẠM QUỲNH ANH

**NGHIÊN CỨU ĐA DẠNG CÂY THUỐC THUỘC
NGÀNH NGỌC LAN (*Magnoliophyta*) TẠI KHU
BẢO TỒN THIÊN NHIÊN TÀ XÙA, TỈNH SƠN LA**

Chuyên ngành: Thực vật học

Mã số: 60 42 01 11

LUẬN VĂN THẠC SĨ SINH HỌC

Người hướng dẫn khoa học: PGS. TS. Trần Thế Bách

HÀ NỘI - 2015

LỜI CẢM ƠN

Luận văn hoàn thành theo chương trình đào tạo cao học khóa 17 tại Viện Sinh thái và Tài nguyên sinh vật, Viện Hàn lâm khoa học và Công nghệ Việt Nam. Hoàn thành luận văn thạc sĩ này, tôi đã nhận được sự quan tâm của Ban lãnh đạo, Phòng Đào tạo Viện Sinh thái và Tài nguyên sinh vật. Nhân dịp này tôi xin bày tỏ lòng biết ơn đến sự giúp đỡ quý báu đó.

Tôi xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới PGS. TS. Trần Thế Bách – Viện Sinh thái và Tài nguyên sinh vật đã trực tiếp chỉ dạy và hướng dẫn tôi hoàn thành luận văn.

Luận văn nhận được những ý kiến tham gia, giúp đỡ của cán bộ Phòng thực vật, Viện Sinh thái và Tài nguyên sinh vật, Viện Hàn lâm khoa học và Công nghệ Việt Nam, dự án “Tiềm năng sinh học của nguyên liệu sinh học ở Việt Nam”, tôi xin bày tỏ lòng biết ơn với sự giúp đỡ quý báu đó.

Tôi xin bày tỏ lòng cảm ơn tới Ban lãnh đạo Đại học Tây Bắc, khoa Sinh Hóa đã ủng hộ và tạo điều kiện thuận lợi cho tôi trong quá trình học tập và nghiên cứu.

Tôi xin bày tỏ lòng cảm ơn tới Ban quản lý Khu BTTN Tà Xùa, tỉnh Sơn La đã tạo điều kiện giúp đỡ tôi hoàn thành luận văn.

Tôi xin bày tỏ lòng cảm ơn sâu sắc tới toàn thể gia đình, bạn bè đã động viên, ủng hộ tôi trong quá trình thực hiện đề tài.

Mặc dù đã có nhiều nỗ lực nhưng chắc chắn không tránh khỏi những thiếu sót, tôi rất mong nhận được những ý kiến đóng góp của các thầy cô, các nhà khoa học và bạn bè đồng nghiệp để luận văn được hoàn thiện hơn.

Trân trọng cảm ơn!

Hà Nội, ngày.....tháng.....năm 2015

Học viên

Phạm Quỳnh Anh

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của tôi, các số liệu, kết quả nêu trong luận văn là trung thực và chưa được công bố ở bất kỳ công trình nào.

Hà Nội, ngày....tháng.....năm 2015

Phạm Quỳnh Anh

MỤC LỤC

MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài.....	1
2. Mục tiêu nghiên cứu	2
3. Ý nghĩa khoa học và thực tiễn.....	3
Chương 1: TỔNG QUAN TÀI LIỆU	4
1.1. Tình hình nghiên cứu và sử dụng cây thuốc	4
<i>1.1.1. Tình hình nghiên cứu và sử dụng cây thuốc ở một số nước trên thế giới</i>	4
<i>1.1.2. Tình hình nghiên cứu và sử dụng cây thuốc ở Việt Nam.</i>	10
<i>1.1.3. Tình hình nghiên cứu cây thuốc tại khu BTTN Tà Xùa, tỉnh Sơn La</i>	18
1.2. Đặc điểm điều kiện tự nhiên – kinh tế và xã hội ở khu BTTN Tà Xùa, tỉnh Sơn La	19
<i>1.2.1. Điều kiện tự nhiên</i>	19
<i>1.2.2. Điều kiện kinh tế - xã hội khu BTTN Tà Xùa</i>	24
Chương 2: ĐỐI TƯỢNG, NỘI DUNG VÀ PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU	26
2.1. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	26
2.2. Nội dung nghiên cứu	26
2.3. Phương pháp nghiên cứu	26
<i>2.3.1. Điều tra thực địa theo tuyến</i>	26
<i>2.3.2. Điều tra tình hình khai thác sử dụng dược liệu</i>	27
<i>2.3.3. Phương pháp thu thập – xử lý, phân tích và phân loại mẫu vật</i>	27
<i>2.3.4. Phương pháp nghiên cứu dạng sống và yếu tố địa lý.</i>	28
<i>2.3.5. Phương pháp đánh giá đa dạng sinh học của cây thuốc</i>	30
<i>2.3.6. Đánh giá mức độ đe dọa</i>	30
Chương 3: KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU	31

3.1. Đa dạng cây thuốc thuộc ngành Ngọc lan (Magnoliophyta) tại khu bảo tồn thiên nhiên Tà Xùa, tỉnh Sơn La	31
3.1.1. <i>Tính đa dạng các bậc taxon</i>	31
3.1.2. <i>Tính đa dạng họ</i>	32
3.1.3. <i>Tính đa dạng ở mức độ chi</i>	34
3.1.4. <i>Tính đa dạng về dạng sống</i>	35
3.1.5. <i>Tính đa dạng về yếu tố địa lý</i>	38
3.1.6. <i>Tính đa dạng về bộ phận sử dụng</i>	40
3.2. Một số nhóm bệnh được chữa trị bằng cây thuốc tại khu bảo tồn thiên nhiên Tà Xùa – tỉnh Sơn La	43
3.3. Các loài trong Sách Đỏ Việt Nam (2007), Nghị định 32/2006/NĐ-CP và Nghị định 160/2013/NĐ-CP	49
3.4. Một số bài thuốc của đồng bào dân tộc tại khu bảo tồn thiên nhiên Tà Xùa, tỉnh Sơn La	53
3.5. Đề xuất các biện pháp bảo tồn các loài cây thuốc và nguồn tri thức bản địa cho cộng đồng dân cư địa phương	57
3.5.1. <i>Tình hình khai thác, sử dụng nguồn tài nguyên cây thuốc và bài thuốc dân tộc tại khu BTTN Tà Xùa, tỉnh Sơn La</i>	57
3.5.2. <i>Các mối đe dọa đối với tài nguyên cây thuốc và tri thức sử dụng cây thuốc tại khu BTTN Tà Xùa, tỉnh Sơn La</i>	57
3.5.3. <i>Các biện pháp bảo tồn nguồn tài nguyên cây thuốc ở khu BTTN Tà Xùa, tỉnh Sơn La</i>	59
KẾT LUẬN VÀ KIẾN NGHỊ	63
Kết luận	63
Kiến nghị	64
CÁC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC ĐÃ CÔNG BỐ	65
TÀI LIỆU THAM KHẢO	66

PHỤ LỤC	i
Phụ lục 1: Phiếu điều tra	ii
Phụ lục 2: Danh lục các loài cây thuốc khu BTTN Tà Xùa, tỉnh Sơn La.....	iv
Phụ lục 3: Danh sách các loài cây có tiềm năng chữa các nhóm bệnh tại khu BTTN Tà Xùa, tỉnh Sơn La.	xxiv
Phụ lục 4: Hoạt động điều tra và xử lí cây thuốc.....	xxxix
Phụ lục 5: Một số hình ảnh về các loài cây thuốc tại khu vực nghiên cứu....	xli

DANH MỤC CÁC KÍ HIỆU VÀ TỪ VIẾT TẮT

Viết tắt	Viết đầy đủ
3440/QĐ-UB	Quyết định số 3440 của Ủy ban tỉnh Sơn La.
32/2006/ NĐ-CP	Nghị định số 32 năm 2006 của chính phủ.
160/2013/NĐ-CP	Nghị định số 160 năm 2013 của chính phủ.
BTTN	Bảo tồn thiên nhiên
CR	Critically Endangered: Rất nguy cấp
EN	Endangered: Nguy cấp
NCI	National Cancer Institute: Viện Ung thư Hoa Kỳ
NXB.	Nhà xuất bản
PRA	Participatory Rural Appraisal Phương pháp đánh giá nông thôn có sự tham gia của người dân.
RRA	Rapid Rural Appraisal: Phương pháp đánh giá nhanh nông thôn
SCN	Sau công nguyên
TCN	Trước công nguyên
VU	Vulnerable: Sẽ nguy cấp
WHO	World Health Organization: tổ chức y tế thế giới
WWF	World Wide Fund For Nature: Quỹ quốc tế bảo vệ thiên nhiên.

DANH MỤC BẢNG

Bảng 3.1.	Sự phân bố các loài cây thuốc trong các taxon thuộc ngành Ngọc lan (Magnoliophyta) ở khu BTTN Tà Xùa, tỉnh Sơn La...31
Bảng 3.2.	Các họ có nhiều loài nhất tại khu BTTN Tà Xùa, tỉnh Sơn La. 32
Bảng 3.3.	Các chi có nhiều loài cây thuốc nhất tại khu BTTN Tà Xùa.....34
Bảng 3.4.	Dạng sống của các loài cây thuốc thuộc ngành Ngọc lan (Magnoliophyta) ở khu BTTN Tà Xùa, tỉnh Sơn La. 36
Bảng 3.5.	Đa dạng yếu tố địa lý các loài cây thuốc thuộc ngành Ngọc lan (Magnoliophyta) ở khu BTTN Tà Xùa, tỉnh Sơn La.....39
Bảng 3.6.	Sự đa dạng trong các bộ phận sử dụng làm thuốc.....41
Bảng 3.7.	Số lượng các loài có tiềm năng chữa bệnh, nhóm bệnh. 43
Bảng 3.8.	Các cây thuốc quý hiếm có nguy cơ cạn kiệt (<i>Các loài ở thứ hạng trong Sách Đỏ Việt Nam 2007</i>).....49
Bảng 3.9.	Các loài cây thuốc trong nghị định 32/2006/NĐ-CP.....52
Bảng 3.10.	Loài cây thuốc có trong Nghị định 160/2013/NĐ-CP (<i>Các loài thuộc Danh mục loài nguy cấp, quý, hiếm được ưu tiên bảo vệ</i>).....53
Bảng 3.11.	Một số bài thuốc của đồng bào khu BTTN Tà Xùa sử dụng..... 54
Bảng 3.12.	Các loài có tiềm năng chữa Rắn cắn..... xxiv
Bảng 3.13.	Các loài có tiềm năng chữa bệnh Thấp khớp. xxvi
Bảng 3.14.	Các loài có tiềm năng chữa Lị. xxviii
Bảng 3.15.	Các loài có tiềm năng chữa Lợi tiểu, chữa Viêm gan, chữa Sốt rét..... xxx
Bảng 3.16.	Các loài có tiềm năng Giải độc, chữa Bạch đới, chữa Tim mạch... xxxii
Bảng 3.17.	Các loài có tiềm năng chữa Đau mắt..... xxxiii
Bảng 3.18.	Các loài có tiềm năng chữa Cảm cúm, chữa Đau răng, chữa Lậu, chữa bệnh Trĩ, chữa Xuất huyết não xxxiv

- Bảng 3.19. Các loài có tiềm năng chữa Viêm thận, Viêm họng, Hen suyễn, Viêm dạ dày và Sỏi niệu xxxv
- Bảng 3.20. Các loài có tiềm năng chữa Vô sinh, Tiểu đường, Lợi sữa, Quai bị, Ung thư, Viêm não, Xơ gan, Bại liệt, An thần, Viêm giác mạc, Viêm xoang, Giang mai xxxvii

DANH MỤC HÌNH

Hình 1.1:	Bản đồ khu BTTN Tà Xùa, tỉnh Sơn La.....	23
Hình 3.1.	Sự phân bố của các loài cây thuốc trong các taxon thuộc ngành Ngọc lan (Magnoliophyta) ở khu BTTN Tà Xùa, tỉnh Sơn La.....	31
Hình 3.2.	Các họ có nhiều loài nhất tại khu BTTN Tà Xùa, tỉnh Sơn La.....	33
Hình 3.3.	Các chi có nhiều loài cây thuốc nhất.....	34
Hình 3.4.	Đa dạng dạng sống của các loài cây thuốc	37
Hình 3.5.	Yếu tố địa lý các loài cây thuốc khu BTTN Tà Xùa, tỉnh Sơn La.	40
Hình 3.6.	Đa dạng bộ phận sử dụng làm thuốc.....	41
Hình 3.7.	Loài cây thuốc có tiềm năng chữa bệnh, nhóm bệnh tại khu BTTN Tà Xùa, tỉnh Sơn La.....	44